

ІНТЭГРАЦЫЯ РОДНАСНЫХ ВУЧЭБНЫХ ДЫСЦЫПЛІН АСНОЎНАЙ І ДАДАТКОВАЙ СПЕЦЫЯЛЬНАСЦЕЙ

В. У. Азарка (Мінск)

ДА ПРАБЛЕМЫ ФАРМІРАВАННЯ ТЭКСТАВАЙ КАМПЕТЭНЦЫІ Ў СТУДЭНТАЎ СПЕЦЫЯЛЬНАСЦІ «ПАЧАТКОВАЯ АДУКАЦЫЯ. БЕЛАРУСКАЯ МОВА І ЛІТАРАТУРА»

Навучанне беларускай мове ў агульнаадукацыйнай школе скіравана на фарміраванне ў вучняў трох кампетэнцый – моўнай, маўленчай (тэкставай) і камунікатыўнай, паколькі яно прадугледжвае, што кожны на аснове асэнсавання лінгвістычнай тэорыі ў працэсе фарміравання навыкаў маўленчай дзейнасці авалодае мовай як зродкам зносін. У прыватнасці, у праграме па беларускай мове для сярэдняй агульнаадукацыйнай школы з рускай мовай навучання адзначана: «Найгалоўнейшымі моўнымі ўменнямі і навыкамі з'яўляюцца здольнасць дакладна, поўна ўспрымаць змест і форму чужых выказванняў на слых і пры чытанні, ствараць, перадаваць вусна і пісьмова ўласныя паведамленні ў розных стылях, уздзеінічаць словамі на розум і пачуцці суразмоўнікаў і чытачоў» [1]. Натуральна, што ў якасці найвышэйшай канчатковай мэты навучання і адначасова асноўнага крытэрыю ацэнкі моўнай культуры школьнікаў метадысты разглядаюць уменне самастойна мадэляваць тэкст у адпаведнасці з сітуацыяй маўлення [1; 2].

У сучаснай школе тэкст выступае і ў ролі аб'екта вывучэння, і ў ролі сродку навучання. Так, на ўроках беларускай мовы ў пачатковых класах вывучаецца раздзел «Тэкст і звязная мова»: настаўнік павінен пазнаёміць малодшых школьнікаў з паняццямі «тэкст», «асноўная думка», «тэма», «сродкі і спосабы сувязі сказаў у тэксце», сфарміраваць у дзяцей умовны адэкватна, дакладна і поўна перадаваць змест пачутага ці прачытанага тэксту, будаваць тэксты, якія адпавядаюць канкрэтным маўленчым сітуацыям. Раздзелам «Мова. Маўленне. Тэкст» пачынаецца праца на ўроках мовы ў IV і ва ўсіх наступных класах базавага звяна. Атрыманыя ў сярэдняй школе веды сістэматызуюцца ў XI класе, дзе ў раздзеле «Сінтаксіс і пунктуацыя» разглядаецца тэма «Тэкст як адзінка сінтаксісу і звязнага маўлення. Лексічныя, марфалагічныя, сінтаксічныя сродкі арганізацыі тэксту. Абзац». Выпускнікі агульнаадукацыйнай школы павінны мець уяўленне пра тэматычнае адзінства, разгорнутасць, паслядоўнасць, сэнсавую і структурную звязнасць, цэласнасць, завершанасць, залежнасць спосабу сувязі сказаў і частак тэксту ад сэнсу, тыпу і стылю маўлення, а таксама ўмець праводзіць моўны разбор тэксту, выкарыстоўваць веды пра тэкст і выяўленчыя сродкі мовы пры аналізе ўрыўкаў з мастацкіх твораў, складанні ўласных выказванняў. Пры вывучэнні раздзела «Маўленне» вучні X-XI класаў знаёмяцца з асобнымі пытаннямі стылістыкі і рыторыкі.

Метадысты, у прыватнасці Л. С. Васюковіч, Н. А. Іпалітава, М. Г. Яленскі [2; 3; 4], лічаць, што навучанне мове ўвогуле павінна быць арганізавана на тэкставай аснове. Працуючы са спецыяльна падабранымі тэкстамі, вучні маюць магчымасць вылучыць пэўную моўную адзінку, прааналізаваць яе напісанне, значэнне

і функцыю, акрамя таго, яны міжволі неаднаразова сутыкаюцца як з аналагічнымі адзінкамі, так і раней вывучанымі. Гэта спрыяе асэнсаванню моўнага матэрыялу, яго практычнаму засваенню і трываламу запамінанню. Адначасова школьнікі на практыцы засвойваюць мадэлі будовы тэкстаў, каб у далейшым выкарыстаць іх пры стварэнні ўласных выказванняў.

Усё сказанае вышэй сведчыць пра тое, што тэкставая кампетэнцыя павінна быць сфарміравана як у будучых настаўнікаў беларускай мовы і літаратуры, так і ў будучых настаўнікаў пачатковых класаў.

У праграме курса «Сучасная беларуская мова» (№ ТД-70/тып, 2000 г.), распрацаванай для студэнтаў філалагічных факультэтаў педагагічных ВНУ, асобна вылучана тэма «Асноўныя адзінкі і формы арганізацыі звязнай мовы». Тут прадугледжана вывучэнне такіх пытанняў лінгвістыкі тэксту, як тэкст і складаныя формы звязнай мовы; перыяд, яго структура, сродкі сувязі частак, знакі прыпынку ў перыядзе; складанае сінтаксічнае цэлае (звышфразовае адзінства) як адна з формаў звязнай мовы; паслядоўная, паралельная і змешаная сувязь сказаў у складаным сінтаксічным цэлым; сродкі аб'яднання сказаў у звышфразавых адзінствах; абзац як сродак структурнай і сэнсавай арганізацыі тэксту, функцыі абзаца (сэнсавая, эмацыйная, кампазіцыйная, выдзяляльная).

Для студэнтаў факультэта пачатковай адукацыі БДПУ, якія атрымліваюць спецыяльнасць «Пачатковая адукацыя. Беларуская мова і літаратура», намі распрацаваны спецкурс «Тэкст і маўленне» (лекцыі – 10 г., практычныя – 4 г.). На занятках студэнты ўзнаўляюць раней атрыманыя веды пра маўленне, яго камунікатыўныя якасці, віды маўленчай дзейнасці, знаёмяцца з рознымі падыходамі да вызначэння лінгвістычнага статусу тэксту і яго адзнак, разглядаюць асноўныя і факультатыўныя катэгорыі тэксту, сродкі забеспячэння яго глабальнай і лакальнай звязнасці, выпрацоўваюць навык лінгвастылістычнага аналізу тэкстаў, ствараюць картатэку дыдактычных гульняў і тэкставых заданняў, якія могуць быць выкарыстаны на ўроках мовы.

Аднак спецкурс не вырашае праблемы фарміравання ў студэнтаў тэкставай кампетэнцыі. Адапаведная праца павінна праводзіцца на працягу ўсіх гадоў навучання будучых настаўнікаў пачатковых класаў ва ўніверсітэце. На нашу думку, мэтазгодна было б:

- уключыць у праграму вывучэння беларускай мовы асобныя пытанні лінгвістыкі тэксту;
- на занятках па беларускай мове ў якасці дыдактычнага матэрыялу шырэй скарыстоўваць тэксты, бо яны раскрываюць функцыянальную значнасць моўных адзнак усіх узроўняў, вызначаюць шляхі і паўнату асэнсавання гэтых адзнак;
- фарміраваць у студэнтаў умёнае падбіраць тэксты, насычаныя пэўнымі моўнымі фактамі, і выкарыстоўваць іх пры распрацоўцы ўласных урокаў;
- прапаноўваць заданні, якія прадугледжваюць як комплексны аналіз тэкстаў (у тым ліку вызначэнне заканамернасцей будовы тэкстаў і выяўленне асаблівасцей ужывання ў іх пэўных моўных сродкаў у залежнасці ад стылю і тыпу маўлення), так і стварэнне ўласных выказванняў у адпаведнасці з заданай тэмай і сітуацыяй маўлення;
- не толькі знаёміць студэнтаў з метадыкай фарміравання асноўных камунікатыўна-маўленчых уманняў і навыкаў, а і выпрацоўваць адпаведныя навыкі ў будучых настаўнікаў;

- мэтанакіравана фарміраваць у студэнтаў уяўленне пра тое, што сістэматычная праца з тэкстам павялічвае навукова-метадычны ўзровень урокаў беларускай мовы і павышае іх выхаваўчы патэнцыял, паколькі развівае маўленне і лагічнае мысленне школьнікаў, фарміруе здольнасць спалучаць адвольную і неадвольную ўвагу, пашырае круггляд вучняў і выхоўвае ў іх самастойнасць і ініцыятыву.

Літаратура

1. Беларуская мова: Праграмы сярэдняй агульнаадукацыйнай школы з рускай мовай навучання: IV–V класы агульнаадукацыйнай 12-гадовай школы, V–XI класы агульнаадукацыйнай 11-гадовай школы. Мн., 2002.
2. Васюковіч Л. Тэкстацэнтрычны падыход пры выкладанні беларускай мовы ў школе // Пятая навуковыя чытанні, прысвечаныя Сцяпану Некрашэвічу: Матэрыялы канферэнцыі. Частка I. Гомель, 2001. С. 49–52.
3. Ипполитова Н. А. Текст в системе обучения русскому языку в школе. М., 1998.
4. Яценкі М. Г. Лінгвадыдактычная парадыгма асобна арыентаванага навучання мове ў сучаснай школе. Мн., 2002.

Т. С. Бабровіч (Мінск)

ПРАЦА З АСОБНЫМІ ЛЕКСІКА-СЕМАНТЫЧНЫМІ ГРУПАМІ НАЗОЎНІКАЎ ЯК СРОДАК УДАСКАНАЛЕННЯ КАМУНІКАТЫЎНАЙ КАМПЕТЭНТНАСЦІ

У падрыхтоўцы высокакваліфікаваных педагогаў вядучае месца займае камунікатыўная кампетэнтнасць спецыялістаў. У паняцце камунікатыўнай кампетэнтнасці ўваходзіць шмат складаемых, адным з якіх, безумоўна, з'яўляецца валоданне лексіка-семантычнай парадыгмай. Грунтоўнае засваенне лексічных багаццяў мовы – перадумова высокага ўзроўню камунікацыі.

Пры падрыхтоўцы педагогаў па дадатковай спецыяльнасці «Беларуская мова і літаратура» з мэтай узбагачэння і глыбокага засваення лексікі мэтазгодна разглядаць словы не ізалявана, а ў складзе лексіка-семантычных груп. Так, назвы культурных збудаванняў і іх частак, зафіксаваныя ў сучаснай беларускай мове, утвараюць асобную лексіка-семантычную групу.

Па сваіх семантычных асаблівасцях кампаненты дадзенага лексічнага аб'яднання могуць быць умоўна падзелены на некалькі мікрасемантычных падгруп, якія ўключаюць адпаведна назвы хрысціянскіх (праваслаўных і каталіцкіх) культурных збудаванняў, назвы частак культурных збудаванняў.

Сярод назваў хрысціянскіх культурных збудаванняў у сучаснай беларускай мове найбольш распаўсюджана лексема **царква**, якая мае некалькі значэнняў значэнняў – 1) рэлігійнае аб'яднанне духавенства і веруючых на аснове агульнасці веры, вучэння і абрадаў набажэнства; 2) будынак, у якім адбываецца праваслаўнае набажэнства (ТСБМ). Параўнаем: руск. **церковь**, укр. **церква**, балг. **цръква**, **черква**, сербахарв. **црква**, словен. **cerkev**, польск. **cerkiew**, чэш. **cirkev** (Фасм.). У дыялектных слоўніках з тым жа значэннем зафіксавана лексема **цэрква** (Янк. II), (ТС), (Касп.); **церква**, **церковка** 'церковь, храм' (Нас.).

Як сінонімы да слова **царква** выкарыстоўваюцца лексемы **храм** у значэнні 'збудаванне, прызначанае для адпраўлення набажэнства і рэлігійных абрадаў'